

Pap Ferenc – Fehér Ágota

Útkeresés és lelki iránytű

Élethelyzeteink számos szép és töltekezést jelentő élményen túl rendszeresen tartogatnak vívódásokat, dilemmákat, kérdések közötti választásokra hívnak. Bizonyosan gyakran előfordul, hogy egyszerre több irányban is szívesen haladnánk, miközben erőink elaprózása helyett mégis jó szolgálatot tesz, ha gondos figyelemmel mélyebb átgondolásokat tehetünk, s így további eredményeknek is örülhetünk. A választás ugyanakkor nem könnyű, hisz általában több irány is hordoz magában értékeket.

Minden ember számára jó érzést nyújt, ha munkája gyümölcsözhet, ha legjobb képességeit kibontakoztathatja, s megélheti, hogy újabb értékeket hozhat létre. A kitartás, a feladatok iránti elköteleződés a tehetséges személyiségben biztosan meglévő olyan belső húzóerőt nyújt, ami hosszabb távon is segítséget jelent eredményességében. A tehetségről alkotott tudományos megközelítések sokrétűségében már az elmúlt század üzeneteként is kiemeltté vált ennek a mély bevonódásnak, a legjobb teljesítmény iránti kitartó elköteleződésnek, a belső érintődésnek fontossága. Szitnyai Elek (1854–1923) így fogalmaz: „A talentum vagy tehetség annyit jelent, hogy valaki emberi tevékenység egy bizonyos körében éles felfogása, ítélete, szellemi alkotásai, szóval mintegy *fokozott lelki ereje* által válik ki társai közül” (id. Tóth, 2013, 113).

Ennek a fokozott lelki erőnek szerepe napjaink tehetséggondozó megközelítéseinek köréből a Magyarországi Református Egyház tehetséggondozó stratégiájában is kiemelt szerepe van: a „magas lelkierő” (Ábrám – Sarka, 2016, 95) a református tehetséggondozási stratégiának más hasonló programoktól megkülönböztető, lényegi pillérét jelenti. Jelen írásunkban ennek a lelki erőforrásnak, elkötelezett bevonódásnak értékét és belső útmutatóként megmutatkozó szerepét állítjuk középpontba, s arra keressük a választ, hogy hogyan nyújt mindez segítséget vívódásainkban, a legjobb útirány melletti elköteleződésben és kitartásunkban. Forrásként Szitnyai Elek *Levelek egy tanuló ifjúhoz* című kötetére építkezünk (1892), amelyből máig érvényes üzeneteket kapunk iránymutatóként.¹

Érték és elköteleződés

Útkereséseink számos kérdés és akár aggodalom mellett magukban hordozzák annak mérlegelését is, hogy a különböző útirányokhoz kapcsolódó dolgok, tényezők egyúttal milyen értéket jelentenek számunkra. Az értékesség megtapasztalása azt is segíti, hogy jobban kitartsunk annak mentén, hogy a fontossága megbecsülendő számunkra, útelágazásaink, választásaink során irányt erősítenek meg. Érdemes mindezért befelé tekintenünk annak érdekében, hogy tudatosítsuk, mi milyen értékkel, fontossággal bír számunkra, illetve amely dolgok fontosak nekünk, szívünkbe zártuk értéküket, azokra még inkább tudatosan tekintünk, hogy ne csak önmagunk számára meríthessünk értékességükből, hanem közösségeinkkel is megoszthassuk, gyarapíthassuk azt.

Fontos átgondolnunk azt is, hogy mi hogyan vált értékké, értékessé számunkra. Meghatározó szereppel bírnak azok a személyek, akik utunkat az eddigiekben is kísérték, s mind az ő üzeneteik, mind meséiken és más olvasmányélményeken, bibliai történeteken keresztül

magunkba épített útmutatások. Érdemes időről időre felidéznünk olyan idézeteket, üzeneteket, tanulságokat, amelyek közvetlenül a saját életünk rezdüléseiben is értelmet nyernek: ha tudatosítjuk személyes értéküket, úgy más hasonló élethelyzetekben, útelágazásokban is közvetlenül meríthetünk segítő erejükből. A megállás, elmélyülés és tudatosítás érték-rangsorunk gyökereit támogatja meg, amelyre rendben támaszkodhatunk újabb útkeresésünk során. Felidézve egy-egy számunkra meghatározó gondolatot, az újabb kapaszkodót nyújt üzenetével, miközben aktuális élethelyzetünkben új és új tanulságaira, ugyanazon gondolatnak más és más jelentésére is rátalálhatunk.

Forrás: Nagy Fanni archívuma

Mindezek az üzenetek egyúttal személyiségfejlődésünk forrásait is jelentik. Bizonyos, hogy amely dolgok, útirányok fontosak számunkra, azok mentén mélyebben, hosszabban bevonódunk, kitartóbbá válunk, akár újabb összefüggéseket, értelmezési lehetőségeket vehetünk észre azokban. Mindez meghatározza figyelmi irányultságunkat és annak tartósságát is, viselkedésünknek irányt ad, s e tanulságok már Szitnyai Elek korában is megragadhatóak voltak. *Levelek egy tanuló ifjúhoz* című kötetében kiemeli: „A figyelem és a jó megfigyelés minden tudásnak alapja és kezdete. (...) Éles ész és éles ítélet csak ott terem, ahol éles figyelem van” (Szitnyai, 1892, 14). Ami felé elmélyültebb figyelemmel fordulunk, abban az érdeklődésünk is megmutatkozik, egyúttal segít kitartóbbá válni az érdeklődés szerinti terület még gazdagabb megismerésében. „Az érdeklődés nemcsak az ismeretszerzésnek rugója, hanem az akaratnak, s így a jellemnek is a kezdete, gyökere. Ahol kellő módon gondoskodnak az érdeklődés felkeltéséről, ott ismeretszerzés és jellemképzés tekintetében is gondoskodnak” (Szitnyai, 1892, 6). Az érdeklődés feltérképezése napjaink tehetséggondozási útmutatásaiban is alapvető pillért jelent, tehetségprogramok építkeznek az érdeklődés iránya mentén további elmélyülési, feldolgozási lehetőségekkel.

„Bármerre fordulsz, ha sikeresen akarsz haladni, az éles megfigyeléssel kell kezdened. (...) Minél több oldalról lát az ember valamit bebizonyítva és megvilágítva, annál biztosabb

ítéletében és cselekvésében” (Szitnyai, 1892, 16–17). A pedagógusok számára e gondolat szépen kifejezi a gyermek életkorától függetlenül is a megállás, a gondos, figyelmes megtekintés szerepét, s az érzékszervekkel felfogható mozzanatok tudatos megragadásának, ezzel megerősítésének fontosságát. Izgalmas kérdést rejt magában: ki mire figyel fel hamarabb, könnyebben, mely csatorna információi iránt fogékonyabb. A gyermekek nevelői akkor járnak el leghatékonyabban, ha minél több érzékszervi csatornát mozgatnak még kisiskoláskorban is annak érdekében, hogy mindenki megtalálja a saját szeptét, és azon információkra valóban tudatosan, hatékonyan tudjon figyelni, majd abban gondolkodni. Életünk gyors forgatagában a korábbi századok üzenetei a csendes megfigyelés kiemelásával még jelentősebb értékű szolgálnak, miközben tehát az információk feldolgozásának, átgondolásának alapját is jelentik mindezek.

„Minden megfigyelés összehasonlításra is vezet. Az összehasonlítás gondolatokat támaszt. (...) Aki tehát jobban tud összehasonlítani, annak a tárgyak külsejére vonatkozó ítéletei, gondolatai is helyesebbek. Ha a tárgyak belsejét, a lényegét, a belső erőt is megfigyelhetnénk, összehasonlíthatnánk és arról nyomot hagyhatnánk, akkor a legjobb rajzoló a legjobb gondolkodó is lenne. Fájdalom, hogy a lényegét, a belsőt, az erőt közvetlenül meg nem figyelhetjük” (Szitnyai, 1892, 97). A gyermekek nevelői számára az üzenet magában hordozza tehát: a szem elé táruló rezdülések mögött is igen értékes mozzanatokra találhatunk. Megállva és csendben hangolódva a jelzésekre, szintén életkortól függetlenül segítségül szolgál akár a belső, a lelki erőforrás megtalálásában is. Mindez pedig mind a világ felfedezése, mind saját belső értékeink megerősítése vonatkozásában fontossággal bír.

„A külső szépben tisztaságot, rendet, harmóniát találhatunk, a belsőnek megfelelő külsőt, eszmét; és aki mindezeket megszereti, annak lelke úgy átalakul, hogy mindezeket életében, munkájában érvényesíteni is szereti. Szeretni pedig a tisztaságot, rendet, harmóniát, gyönyörködni mindenben, ami szép, mily nagy előny. (...) Mindaz, ami bennünk érzelmekeket kelt, nemesíti kedélyünket” (Szitnyai, 1892, 98). Ha a szeretet megélését a rend, a harmónia, a lelki békesség megtapasztalása és megerősítése is hordozza számunkra, azzal máris kevésbé érvényesül a rossz, s leginkább segíti a jót végezni ezután: „A lét harcában a jobb győz” (Szitnyai, 1892, 10). Belső, lelki rezdüléseinkre figyelve és akár rajzban megjelenítve, miközben az alkotás harmóniájára rátalálhatunk, egyúttal saját lelki harmóniánkat is megtámogathatjuk.

Forrás: Nagy Fanni archívuma

Értékek és belsővé vált üzenetek

Fináczy Ernő megfogalmazásában „A jót nemcsak be kell láttatni és gondolatban értékelteni, hanem meg is kell éreztetni. (...) a jót nemcsak ismernünk, hanem szeretnünk is kell” (Fináczy, 1925, 29). Minden érték csak az érzelmi megszólítódásunkkal válhat igazán értékke, egyúttal mindez olyan kötődési rezdülést is üzen, amellyel megerősíthetjük az adott dolog irányában elköteleződésünket, megélhetjük annak fontosságát. Ha a szívünkre figyelünk tehát életünk választásokkal kísért helyzeteiben is, úgy megtapasztalhatjuk, hogy bizonyosan nem véletlenül dobban meg jobban is időnként, jelezve az adott dolog értékét, értékességét számunkra, s újabb megállásra, átgondolásra hív.

Belső iránytűnk így kifejezi közvetlen kapcsolódását, megszólítódását a jó értékek irányában, s ha megtapasztaljuk belső rezdüléseinket ezek felé, úgy az elköteleződésünk a későbbiekben is megsegíti a kitartást azokban. Összességében pedig az érzelmi és a gondolati bevonódás egysége az összhang megélésén túl biztonságot, lelki harmóniát is megerősít számunkra.

Mindehhez az is szükséges, hogy a jó értékek és minták a személyiség belső értékeivé váljanak. Minden nevelési folyamat lényege is a belsővé tétel szerepe a szocializáció minden vonatkozásában, így az erkölcsi fejlődés útján egyaránt: a kívülről kapott, előttünk álló személyes minták az ő jelenlétük és közvetlen kísérő iránymutatásuk nélkül, saját gondolatainkká kell váljanak, magunkban is fontossággal kell bírjanak (Kiss, 2007). Szitnyai Elek *Levelek egy tanuló ifjúhoz* című kötetében így is fogalmaz: „Útravalót adtam, de hogy merre menj, azt magadnak kell eldöntened” (Szitnyai, 1892, 210). A pedagógusok, nevelők modellként szolgálnak, ám az utat jární a gyermekeknek, fiataloknak a saját lépéssoruk szerint szükséges. Ha ahhoz hozzá tudunk járulni, hogy az átadott minta támaszul szolgálhasson, követendővé válhasson ezen az egyéni úton, azzal már jó szolgálatot tettünk.

A felnövekvő egyén leendő hivatására találás, a pályaválasztás vonatkozásában különösen is szerepe van a külső mintának. Már a korábbi századokban is megerősítést kapott: „Minél több oldalról látod jövő pályádat megvilágítva, annál jobban fogod megítélni: lesz-e mindezekre erőd, kedved, megegyezik-e mindez lelked természetével, testi erőddel. Ha a jövőbe így betekintettél, (...) határozz, s menj teljes erővel a megkezdett úton” (Szitnyai, 1892, 209–210).

A jó értékek és minták követése kiemelt segítséget kaphat a bibliai értékek megerősítésével is. „A valóban vallásos ember tisztelője minden szépnek, jónak, igaznak, megadja mindenkinek, amivel tartozik, enyhülést és vigasztalást talál az élet legkétségbeejtőbb körülményei között is” (Szitnyai, 1892, 76). Talán éppen életünk megterhelő időszakaiban válik különösen fontossá az, hogy milyen értékek mellett köteleződünk el. Mindezek „fokozott lelki erőnk” (id. Tóth, 2013, 113) forrásaivá válnak, s ezáltal belső iránytűnként rendben kapaszkodóul szolgálhatnak következő nehezebb élethelyzetekben. A gyermekek nevelőiként érdemes az ő vívódásaik során is megkérdeznünk: mit tanultak élethelyzetek terhei által, miben váltak többé egy-egy gond megoldását követően, mint voltak előtte, mit üzen mindaz a számukra. Bár a nehézségeket mindenki törekszik elkerülni, mégis közvetlen segítségül szolgál az is, ha inkább szembenézhetünk azokkal, s így tanulságokra is lelhetünk. Ezek válnak leginkább belső iránytűnk pilléreivé.

Mindemellett „akinek soha nem volt fájdalma vagy bánata, az nem is tudja, mi az öröm. A szenvedés fogékonyabbá tesz mások szenvedései, bajai iránt: a szenvedés nemesít. (...) A fájdalom erkölcsi világunkban a szél, mely légkörét tisztítja, a munkásságunkat fölgerjesztve, tehetségeink alapos kifejtésére s edzésére szolgál. Minden szép és nemes érzélem, a

nagylelkűség, megbocsátás, részvét, önzetlenség leginkább azok szívében honosul meg, akik szenvedtek, akiket a való legédesebb csalódásaikból riasztott föl” (Szitnyai, 1892, 84–85).

Forrás: Nagy Fanni archívuma

Elköteleződés és lelkiismeret

Önmagunk belső, lelki iránytűje igen fontos támaszt és üzeneteket hordoz mindannyiunk számára. Ha elköteleződhetünk e tanulságok mentén, kitartással haladhatunk segítségükkel az úton, úgy a kitartó munka egyben helytállásunk és további eredményességünk forrásává is válhat. „Mi tehát az egyes ember célja, ha boldogulni akar? Nem más, mint hogy magát erőssé tegye. És mi által lesz erőssé? Ha istenfélő és jó, ha kellő ismeretekkel bír, és ha munkás” (Szitnyai, 1892, 11). A feladatok irányában való szorgalmas kitartás és helytállás a további nehézségekkel szemben védelmezést is jelent, hiszen belső üzenetként megerősít többek között abban, hogy van olyan terület, amelyben helyt tudunk állni. Ha más, nehezebb történetekben elveszve is éreznénk magunkat, mégis megélhetjük, hogy van olyan készségünk, amelyre támaszkodhatunk, s bizonyos, hogy értékesebb önmagunkban már meglévő készségben megerősödni, mint új készséget kívülről próbálni beépíteni.

A feladatok, a tanulás irányában való elköteleződés meghatározóinak, a tanulási motívumoknak és szerepüknek megragadását több kutatás is célul tűzi ki. Általános és középiskolás tanulók (257 fő) bevonásával Csibi Monika a következő tényezőket határozta meg sorrendiségükben: leginkább az érzelmi melegség (átlagértéke: 25,86) jelent meghatározó értéket, ezt követi a lelkiismeretesség (átlagértéke: 24,05), majd az affiliáció (kötődés, együttműködés, melynek átlagértéke: 23,50), valamint a felelősségtudat (átlagértéke: 23,17) (Csibi, 2006). E tendencia egyúttal megerősítést jelent a gyermekek nevelői számára abban, hogy személyes szerepük, s a gyermekekkel kialakuló kapcsolódásuk érzelmi rezdülései igen fontos szerepet töltenek be a feladatok melletti kitartás szempontjából is. Az általuk közvetített értékek, iránymutatások egyúttal belsővé válva a lelkiismeret formálásában is megszólító erővel bírnak. „A szeretet prizmáján keresztül” (Kovács, 2014, 42) erősíthetjük meg leginkább a lelkiismeretet, s ezáltal a belső iránytűben hordozott értékeket. Megsegíti mindezt a csendes elmélyülés, hiszen „a lelkiismeret szava az odahallás, az odafigyelés által nyer létet és értelmet” (Kovács, 2014, 46).

„A valódi boldogságot és megelégedést csak a szívöröm, az erény, a munka nyújthatja ... minden körülmények között önmagunkban kell a boldogságot keresnünk. Márpedig, ha ezt lelkünkben és szívünkben nem találjuk föl, nem találjuk föl sehol” (Szitnyai, 1892, 205–206).

Felhasznált irodalom

Ábrám Tibor – Sarka Ferenc (2016): *Tehetségkereső és -fejlesztő programok a Magyarországi Református Egyház nevelési és oktatási intézményeiben*. In: Különleges Bánásmód, 2. évf., 2. sz., 89–96., url.: <http://real.mtak.hu/80328/1/KB2016-2-089-W-0010-656680XX0--bram-Sarka.pdf> (Letöltés ideje: 2025. május 2.)

Csibi Monika (2006): *A tanulási motiváció pszichoszociális tényezői*. In: Magyar Pedagógia, 106. évf., 4. sz., 313–327., url: http://www.magyarpedagogia.hu/document/Csibi_MP1064.pdf

Fináczy Ernő (1925): *Világnézet és nevelés*. Budapest, url.: https://mtda.hu/books/finaczy_erno_vilagnezet_es_neveles.pdf (Letöltés ideje: 2025. május 2.)

Kiss Tihamér (2007): *A gyermek erkölcsi fejlődése*. Református Pedagógiai és Katechetikai Füzetek. Református Pedagógiai Intézet, Budapest, ISBN: 978-963-9700-22-2.

Kovács Szabolcs (2014): *A lelkiismeret pasztorálpszichológiai szempontjai – Elméleti összefoglaló segítő foglalkozásúaknak*. Kolozsvári Egyetemi Kiadó.

Szitnyai Elek (1892): *Levelek egy tanuló ifjúhoz*. Budapest, Franklin Társulat

Tóth László (2013): *A tehetséggondozás és kutatás története*. Debrecen, Didakt Kiadó, ISBN: 978-615-5212-08-6., url.: http://www.mateh.hu/tehetsegkonyvtar/A%20tehetseggondozas_es_kutatas_tortenete.pdf (Letöltés ideje: 2025. május 2.)

¹ A kutatást a Károli Gáspár Református Egyetem Pedagógiai Karának *Központban a tehetség* című pályázata támogatja.